

Rácsai Róbert: C.S. Lewis: Narnia krónikái – fantázia, kalandregény, erkölcsi mese vagy vallási mű?

C.S. Lewis nevét igen sokan ismerik, elsősorban, mint teológiai témájú könyvek, írások szerzőjét; munkássága rendkívül figyelemre méltó, a középkori és reneszánsz irodalom professzoraként is komoly hírnevet szerzett. És persze többek között őt tekintik a modern kori gyermek-fantasy egyik megalapítójának is.

Ki is volt C.S. Lewis?

Clive Staples Lewis 1898. november 29.-én született Belfastban. Gyermekkorában a Jack becenevet kapta – szerette a hangzását – a barátai ezek után így szólították. Édesanyját tíz éves kora előtt elvesztette. Ezután Angliába került, majd vissza Belfastba, végül Oxfordban kötött ki, ahol rengeteg tanulás után egyetemi professzor vált belőle. Itt kötött barátságot a kor másik hírneves írójával, J.R.R. Tolkiennel, aki rendkívüli hatással volt rá, többek között – Lewis szavai szerint – Tolkien vezette vissza őt, a korábban hitét veszített Lewist, a keresztény hitre. Számtalan teológiai, vallási témájú művet írt, ezek közül többet lefordítottak magyar nyelvre. 1950 és 56 között megírta a Narnia krónikáit, amely azóta is hatalmas népszerűségnek örvend szerte a világon, 35 nyelvre fordították le őket, és 2005-ben a második részt meg is filmesítették (a negyedik részből készült film ez év júniusában kerül bemutatásra). Kortársai nem fogadták azonban kitörő örömmel a mesekönyveket, némileg méltatlannak érezték, hogy Lewis, a tudós, gyermekkönyveket írogat. Még barátja, Tolkien sem volt vele elégedett, bár ő inkább amiatt neheztelt, hogy Lewis nem a katolikus hitre, hanem régi, anglikán hitére tért vissza; emellett Tolkienről köztudott volt, hogy gyűlölte az allegóriát, míg Lewis nagyon is kedvelte (lásd a *The Allegory of Love* c. munkáját), habár elmondása szerint könyveit nem jellemzi.

Természetesen Lewis (mint a legtöbb keresztény író) kivívta számos kritikus ellenszenvét: megvádolták rasszizmussal, szexizmussal, nőgyűlölettel; ami – bár ez persze személyes vélemény – merő ostobaság, belemagyarázás, kiragadott szövegrészek alapján. Könyveinek sikere mindenesetre magáért beszél – nemzedékek nőttek fel rajtuk, és a film előtt is hatalmas népszerűségnek örvendtek.

Lewis 1956-ban fejezte be az utolsó Narnia könyvet, és ellenállt mindenféle kérésnek, könyörgésnek: lezártnak tekintette a sorozatot.

Lewis 1963. november 22-én hunyt el. Tolkien, nézeteltéréseik dacára iszonyúan megrázta halála: képtelen volt nekrológot írni temetésére.

Narnia krónikái

A rövid, és természetesen nagyon hiányos életrajz után (igazából csak háttérinformációnak szántam), térjünk rá a Narnia krónikáira. Írásomban természetesen saját véleményem írom le, amelyekkel lehet vitatkozni, egyetérteni, cáfolni; pusztán azt szeretném leírni, hogy nekem mit adott a Narnia – egy csodálatos kalandregényen kívül. A részek tartalmát nem írom le; egyrészt túl hosszú lenne, másrészt nem akarom elvenni az élményt a leendő olvasóktól.

A szereplők

Ami számomra különösen tetszett a Narniában, hogy szereplői nem „túlidealizáltak”; hús-vér emberek, illetve teremtmények, a maguk jó és rossz tulajdonságaival együtt. Természetesen Lewis bemutatja a fejlődést is, ahogyan javulnak, jobbá lesznek a szereplők – elsősorban Aslan közvetlen vagy közvetett segítségével. Valamennyi szereplőben van valami emberi gyarló tulajdonság, még a legártatlanabb és legfiatalabb Pevensie testvérben, Lucyban is, akit megkísértett a túlzott kíváncsiság, és, noha igen ritkán, ő is döntött helytelenül. Peter és Edmund egyaránt sokat fejlődött, bölcsőbb, meggondoltabb és bátrabb lett. Edmund esetében a változás nagyon szembetűnő, hiszen ő „árulóként” kezdte a történetben, s az egyik legmegbecsültebb királyként végezte. Vagy gondolhatunk az ötödik részben felbukkanó Eustacere, aki Edmund szerint „patkány” volt – mi tagadás, viselkedésével ki is érdemelte e nem túl hízelgő jelzőt – ám később bátor és nemes lelkű ifjú vált belőle. A sort hosszan lehetne folytatni.

Susan más eset. A történet végére Susan eltávolodott testvéreitől, Lewis „kiírta” a sorozatból, az utolsó részekben egyáltalán nem is szerepelt, pusztán utalások formájában. Sajnos emiatt Lewist férfisovinizmussal, szexizmussal vádolták, mondván „azért írta ki a sorozatból, mert felfedezte a szexet” – ami, valljuk be, elég merész feltételezés, bár jómagam inkább az ostobaság szót használnám rá. Valamennyi részben fontos szerepet kaptak a női szereplők, az

első résztől az utolsóig, nem egy esetben a női szereplők viselkedtek helyesebben, nemesebben, mint a férfiak (lásd Lucy esetét a *Caspian hercegben*).

Figyelmeztetések

A *Narnia krónikáit* mindemellett áthatja a humanizmus, a bölcsesség; számos esetben találkozhatunk benne nagyon komoly, megfontolandó – és örökérvényű – igazságokkal, figyelmeztetésekkel. Figyelmeztetésekkel, amelyek talán aktuálisabbak, mint valaha. Egy kis ízelítő ezekből.

Első kötet (*A varázsló unokaöccse*):

[...] „- *Az a világ eltűnt, mintha sosem lett volna. Legyen ez intő jel, Ádám és Éva sarjadékai tanuljanak belőle.* [...]

- *Azért mi nem vagyunk olyan rosszak, mint az a világ volt, ugye, Aslan?*

- *Még nem, Éva leánya. Most még nem. De már mutatkozik némi hasonlóság. Nincs biztosíték arra, hogy az emberek között nem akad olyan elvetemült bűnös, aki rábukkan a „Végzetes Szóhoz” fogható átkos titokra, és arra használja, hogy minden élőlényt kiirtson.”*

Bibliai utalások

Lássuk Lewis saját szavait a *Más Világokról (Of Other Worlds)* c. munkájából (ford.: Rácsai Róbert):

„*Úgy tűnik, többen úgy gondolják, úgy kezdtem az egészet, hogy megkérdeztem magamat, hogyan is mondhatnék valamit a Kereszténységről a gyerekeknek; aztán létrehoztam egy tündérmesét, mint egyfajta eszközt; majd információkat gyűjtöttem a gyermekpszichológiáról és eldöntöttem, hogy mely korcsoportnak is írok, majd alapvető Keresztény igazságokat sorakoztattam fel egy listában és „allegóriákat” dolgoztam ki, hogy valóra váltsam gondolataimat. Ez egyszerűen ostobaság. Képtelen lettem volna ezen a módon írni. Az egész képekkel kezdődött; egy faun, amint esernyőt visz, egy szánon utazó boszorkány, egy ragyogó oroszlán. Eleinte semmi sem volt benne a Kereszténységről; ez az elem csak úgy saját magától került bele.”*

A *Narnia krónikái* tulajdonképpen egy hatalmas, hét kötetten átívelő allegória (még ha Lewis nem is értene ezzel egyet, de jobb kifejezést nem találok rá); *Aslan*, az oroszlán nem más, mint *Jézus Krisztus*. Am nem csak *Aslan* szerepel a könyvekben, mint egyfajta keresztény szimbólum, számos helyen találunk – néha alig-alig rejtetten – bibliai utalásokat.

Arra természetesen nem vállalkozom, hogy összegyűjtsem az összest, kiragadom a legszembetűnőbb példákat.

Az első kötetben (*A varázsló unokaöccse*) Aslan, mint a *Teremtő* jelenik meg; a varázslattal odacseppent emberek és gyerekek előtt a hatalmas oroszlán fenséges dalt énekelt – magát a dalt ki-ki szíve, szándéka szerint hallotta, a gonosz boszorkány (Jadis) valamint Andrew bácsi félelmetesnek, rondának (oroszlánordításnak), míg a többiek csodálatosnak és gyönyörűnek. Aslan éneke nyomán kelt életre Narnia, bújtak elő a növények és keltek életre az állatok:

„Amint dalolva bejárta a völgyet, kihajtott körülötte a zöld fű. Szemlátomást az oroszlánból fakadt ez az áradó növényzet.”

A későbbiekben, miután az állatok is életre keltek, Aslan maga választott ki közülük fajtánként kettőt (nem minden állatfajtaból) és *megadta nekik az értelem, a gondolkodás és a beszéd ajándékát.*

További utalás a Bibliára, hogy a gyermekeket (Digory és Polly) *Ádám fiának* és *Éva lányának* nevezte. Ez az elnevezés az emberek gyermekeire Narnia fennállásáig megmaradt. Az első kötetben megjelenik az *Alma*; ám ezt az almát csak Aslan parancsára szabad leszedni, jelen esetben Digorynak, akinek ezzel kellett jóvátennie korábbi hibáit, bűneit. A kerthez érve (*Édenkert?*) Polly és Digory a következő verset olvashatták a kapun:

*„E kapun jöjj be, vagy be se lépj,
Add másnak gyümölcsöm, vagy le se tépd!
Ki tolvajként mászik falamon át,
Vágyai vermében leli magát.”*

Digoryt természetesen *megkísérti az alma* csodálatos illata, amihez hozzájárul Jadis (*a Gonosz*) mesterkedése is, ám a fiú legyőzi a vágyat – ehhez nagyban hozzájárul Polly segítsége is, s már csak ezért is ostobaság Lewist valamiféle férfisovinizmussal vádolni – és visszaviszi az almát Aslannak. Az almából kinőtt fa Narnia védelmezője lett (annak a gyümölcsével pedig Digory meggyógyítja Angliában édesanyját, s annak az almának a magjából nőtt ki a fa, amiből később a híres ruhásszekrény lett).

A második kötetben (*Az oroszlán, a boszorkány és a ruhásszekrény*) Aslan *feláldozza* magát és vállalja a megaláztatást, a kínzást azért, hogy megmentse a haláltól Edmundot; így a Fehér Boszorkány, Jadis kezére adja magát. Halála után azonban *feltámad*, létezik ugyanis egy nagyobb, ősi erő, amely legyőzi a gonoszt és a halált is, ahogy ő mondja:

„- Ez azt jelenti – magyarázta Aslan -, hogy a boszorkány ugyan ismerte a mély varázslatot, de azt nem tudta, hogy létezik egy még mélyebb varázslat. Az ő tudása csupán az idők hajnaláig ér vissza. Ha látta volna az idők hajnala előtti néma sötétséget, más varázsigét olvashatott volna ki belőle. Tudta volna: ha valaki önként vállalja a halált az áruló helyett, a Kőasztal kettéhasad, és a Halál is visszavonulót fúj.”

A csodák, csodatételek számos helyen megjelennek; utalnék itt a negyedik kötetben (*Caspian herceg*) található részre, ahol a víz borrá változott, és Aslan meggyógyította Caspian öreg dajkáját.

Az ötödik kötetben (*A Hajnalvándor útja*) Aslan ragyogó fehér bárány képében jelent meg a Világ Végén Edmund és Lucy előtt:

„[...] - Mondd, bárány – szólalt meg Lucy –, erre vezet az út Aslan országába?

- A ti utatok nem – válaszolt a bárány. – Számotokra a saját világotokból nyílik kapu Aslan országába.

- Hogyan? – kiáltott fel Edmund. – Hát a mi világunkból is el lehet jutni Aslan országába?

- Minden világból vezet út az én országomba.

[...]

- Nem is Narnia hiányzik majd annyira, inkább te! – szipogta Lucy. – Veled odahaza többé nem fogunk találkozni. Hogy éljünk úgy, hogy soha többé nem látunk?

- Ó, hogyne látnátok, kicsi lány! – mondta Aslan.

- Akkor te... Uram... ott is... ott vagy? – kérdezte Edmund.

- Ott vagyok - felelt Aslan. – De másként hívnak. Azon a néven kell majd megismernetek. Azért kerültetek ide, Narniába, azért ismerhettetek meg, hogy otthon könnyebben megtaláljatok.”

A hatodik kötet (*Az ezüsttrón*) sem szűkölködik a bibliai utalásokban, egy esetben Aslan utal arra, hogy ő, mint Nagy Úr, elnyelt, elpusztított már világokat is (bár talán a „pusztító” kifejezés erős; talán arra célzott, hogy „költöztek” hozzá egész világok is:

„Nyeltem már el lányokat és fiúkat, nőket és férfiakat, királyokat és kormányzókat, városokat és birodalmakat – szólt az oroszlán.”

Ugyanebben a kötetben megjelenik a halálból való visszatérés, Caspian, az idős, halott király, Eustace barátja, „visszatér” – Aslan tulajdon vérével támasztja fel (megkéri Eustacet, hogy szúrjon egy nagy tüskét a talpába), Caspian pedig megfiatalodva áll elébük. Egy rövid idézet ebből a részből:

„- Uram – szólt most Caspian – mindig szerettem volna bepillantani az ő világukba. Tudom, ez helytelen. Vagy mégsem?

- Most, hogy meghaltál, fiam, nincsenek többé helytelen vágyaid – válaszolt Aslan.”

A hetedik részből (*A végső ütközet*) egy rövid párbeszéd-részletet szeretnék bemutatni, amiben Aslan beszél egy bátor calormeni katonával, aki megkérdi, miért szólítja Aslan őt a fiának, amikor egész életében Tasht szolgálta (Tash a calormeniek gonosz és kegyetlen istene). Aslan így válaszolt:

„[...] semmi, ami gonosz, nem tehet szolgálatot nekem, és semmi, ami nem gonosz, nem tehet szolgálatot neki. Így aztán bárki, aki hűséget fogad Tashnak, s fogadalmát jó szívvvel meg is tartja, bár nem tud róla, engem szolgál, s tőlem kapja érte jutalmát. Aki azonban az én nevemben tesz rosszat, prédikálhat ugyan Aslant, mégis Tasht szolgálja, tettét Tash ítéli meg. Érted-e már, gyermekem?”

A *Végső ütközetben* a Pevensie gyerekek (Susan kivételével), Jill és Eustace a valódi Narniába kerülnek, amely egyértelműen a *mennyország*; ahol nincs fáradtság, nincs bánat, nincs félelem, itt találkoznak a régi királyokkal, királynőkkel, hősökkel. Lord Digory így szól erről:

„[...] Amikor Aslan azt mondta, többé nem térhetsz vissza Narniába, arra a Narniára gondolt, amit ismersz. Ám az nem az igazi Narnia. Annak kezdete volt és vége. Csak az árnya, a mása a valódi Narniának, [...] Nem kell gyászolnod Narniát, Lucy. Minden, ami a régi Narniában fontos volt, minden kedves teremtménye az ajtón átlépve eljutott ide, az igazi Narniába [...] más a valóság és más az árnykép, más az ébredő élet és más az álom.”

Hosszan lehetne még sorolni, keresgetni az idézeteket, de ezt nem szántam „tudományos” tanulmánynak. Olvassuk el a könyveket – nem veszítünk vele semmit: csakis nyerünk.

Zárszóként: Hogy kinek mit jelent a *Narnia krónikái*? Nyilván mindenkinek mást. Van, akinek útmutatást jelent, hogyan éljünk, van, akinek egyfajta rávezetést Aslan (Krisztus) útjára. Van, aki csak egy remek kalandregényt lát benne, amelynek szereplői példát mutatnak igazságosságból, bajtársiasságból, bátorságból, hűségből és önzetlenségből – ha jól meggondoljuk, ez utóbbi is nagyszerű dolog.

Egy biztos: a *Narnia krónikái* nem semmitmondó mű.

És végezetül álljon itt a *Caspian hercegből* egy idézet, amely a számomra talán a legkedvesebb és a legigazabb:

„- Igen, Aslan – szólta Caspian. – Azt reméltem, tiszteletre méltóbb ősoktól származom.
- Ádám és Éva utóda vagy. Márpedig ez akkora tisztesség, amitől még a legszegényebb koldus is emelt fővel járhat, és akkora szégyen, amitől még a legnagyobb császárnak is megdőb a háta. Légy hát elégedett.”

Források:

C.S. Lewis: *A varázsló unokaöccse*
C.S. Lewis: *Az oroszlán, a boszorkány és a ruhásszekrény*
C.S. Lewis: *A ló és kis gazdája*
C.S. Lewis: *Caspian herceg*
C.S. Lewis: *A Hajnalvándor útja*
C.S. Lewis: *Az ezüstrón*
C.S. Lewis: *A végső ütközet*
Humphrey Carpenter: *J.R.R. Tolkien élete*
Számos, az interneten található forrás